

Izabela Lewandowska

Instytut Historii

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0003-0853-7913

Ludzie nauki: Emilia Sukertowa-Biedrawina (1887–1970) – pionierka powojennych badań regionalnych na Warmii i Mazurach

Uwagi metodologiczne, cele i tematyka pracy

Emilia Sukertowa-Biedrawina – redaktorka, działaczka kulturalno-oświatowa, publicystka i literatka, badaczka i popularyzatorka przeszłości Warmii i Mazur – urodziła się 29 stycznia 1887 r. w Łodzi, gimnazjum skończyła w Warszawie, a przed I wojną światową działała w tajnym nauczaniu i ruchu kobiecym, angażowała się w sprawę polską podczas plebiscytu na Mazurach. W 1934 r. osiedliła się w Działdowie, gdzie wyszła po raz drugi za mąż za Józefa Biedrawę, któremu pomagała w kierowaniu seminarium nauczycielskim. Już od 1922 r. redagowała „Gazetę Mazurską”, a od 1924 r. „Kalendarz dla Mazurów”. W 1922 r. założyła Dom Ludowy, a w 1927 r. Muzeum Mazurskie. Podczas II wojny światowej ukrywała się pod pseudonimem Zofia Bernatowicz w Warszawie, na Lubelszczyźnie i w Kieleckiem. W 1945 r. osiedliła się w Olsztynie, gdzie związała się z Instytutem Mazurskim. Współredagowała „Komunikaty Działu Informacji Naukowej Instytutu Mazurskiego w Olsztynie”, następnie „Komunikaty” Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego, a od 1957 r. „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, których była redaktorem naczelnym przez 12 lat. Czynnie działała w wielu towarzystwach i organizacjach, m.in. w Instytucie Zachodnim w Poznaniu, Towarzystwie Rozwoju Ziem Zachodnich, Związku Literatów Polskich, Ośrodka Badań Naukowych w Olsztynie. W 1965 r. przeszła na

emeryturę i została honorowym kuratorem Stacji Naukowej Polskiego Towarzystwa Historycznego. Przez całe życie popularyzowała sprawy Mazurów w wielu czasopismach w całej Polsce. Spod jej pióra wyszło kilkanaście prac zwartych, m.in. *Polskość Mazowsza Pruskiego; Mazurzy w Prusach Wschodnich; Zarys piśmiennictwa polskiego na Mazurach Pruskich; Diabeł na Mazurach w bajkach i podaniach; Z przeszłości Działdowa 1525–1600; Bojownicy mazurscy; Mazurskie dole i niedole; Karty z dziejów Mazur*, t. 1 i 2; *Bibliografia Mazur i Warmii w okresie lat 1956–1960; Dawno a niedawno. Wspomnienia*. Zmarła 27 grudnia 1970 r. Niecały rok później została upamiętniona jako patronka Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie. Natomiast w Działdowie jest ulica jej imienia, a w pobliskim Malinowie patronuje Zespołowi Szkół.

Ten krótki rys biograficzny pokazuje, że była to osoba bardzo prężna, działająca w środowisku naukowym Olsztyna przez 25 lat, a na rzecz Mazurów i badań regionalnych przez prawie półwiecze. W ubiegłych latach budziła żywe zainteresowanie, szczególnie w powiązaniu z Instytutem Mazurskim, czyli instytucją, którą przez 20 lat kierowała. Małgorzata Szostakowska kilka lat po śmierci Sukertowej-Biedrawiny obroniła doktorat na jej temat, publikując następnie jej biografię. Siłą rzeczy wymaga już ona uzupełnień i komentarzy. Zresztą sama autorka, zdając sobie sprawę z unikania niektórych tematów oraz nieuwzględnienia wszystkich źródeł, dopisała do tytułu: zarys biograficzny¹. Od tamtej pory nikt nie podjął się ponownego skreślenia całościowej biografii badaczki, chociaż wydano opublikowano wspomnienia jej poświęcone². Przez lata powstawały też drobniejsze teksty o charakterze słownikowym i przyczynkowym³. Najwięcej jednak artykułów, zawierających

¹ Małgorzata Szostakowska, *Emilia Sukertowa-Biedrawina 1887–1970. Zarys biograficzny*, Olsztyn: Pojezierze, 1978.

² *Niechaj Pani blaskiem świeci. Wspomnienia o Emilii Sukertowej-Biedrawinie*, wstęp i oprac. Jan Chłosta, Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych, 1996; Bożena Wilamowska, *Ku przestrodze – wyjątki ze wspomnień babci*, Działdowo: Towarzystwo Ziemi Działdowskiej, 2009.

³ Podaję w kolejności chronologicznej: Tadeusz Grygier, *Jubileusz 40-lecia pracy Emilii Sukertowej-Biedrawiny dla kultury polskiej na Mazurach i Warmii*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1960, nr 1, s. 136–137; Tadeusz Cieślak, *Emilia Sukertowa-Biedrawina*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1962, nr 3, s. 531–532; Janusz Jasiński, *Z działalności Emilii Sukertowej-Biedrawiny*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1971, nr 2–3,

także wybiórcze informacje o E. Sukertowej-Biedrawinie, poświęcono Instytutowi Mazurskiemu⁴.

Wydawać by się mogło, że już nic nowego o niej nie można napisać. A jednak pasja badawcza została do tej pory przysłonięta przez popularyzatorską; niestrudzone, sumienne kwerendy naukowe w literaturze niemieckiej i badania terenowe zdominowane przez działalność społeczną i organizacyjną; a podejmowanie tematów pionierskich, także w zakresie religijnym i etnograficznym, wrzucane do jednego worka z tekstami uwypuklającymi polskość tych ziem. Ponieważ dla mnie osobiście ta badaczka Mazur i Warmii stanowi dużą inspirację, szczególnie w powiązaniu z wieloma innymi działaniami w zakresie animacji naukowej i społeczno-organizacyjnej regionu, postanowiłam pochylić się nad naukową stroną jej biografii. Ponadto tematyką Instytutu Mazurskiego interesuję się od 20 lat, a postać Emilii Sukertowej-Biedrawiny jest z nim nierozzerwalnie związana⁵.

---

s. 187-215; idem, *Emilia Sukertowa-Biedrawina – działacz i pisarz*, „Bibliotekarz Olsztyński” 1972, nr 2, s. 7-15; Tadeusz Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, Warszawa: Pax, 1983, s. 300-302; idem, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla od połowy XV w. do 1945 roku*, Warszawa: Pax, 1983, s. 276-277; *Olsztyńskie biografie literackie 1945-1988*, red. Jan Chłosta, Olsztyn: OBN, 1998, s. 91-95.

⁴ Podaję w kolejności chronologicznej: Tadeusz Grygier, *15-lecie Instytutu Mazurskiego w Olsztynie*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1960, nr 3, s. 436-448; Janusz Jasiński, *10 lat pracy Stacji Naukowej Polskiego Towarzystwa Historycznego w Olsztynie*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1963, nr 3, s. 468-482; Bohdan Koziello-Poklewski, *Stacje Naukowe Polskiego Towarzystwa Historycznego. Dorobek i perspektywy*, w: *Polskie Towarzystwo Historyczne 1886-1986*, red. Stefan Krzysztof Kuczyński, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990, s. 127-143; Janusz Jasiński, *Olsztyńskie środowisko historyczne 1945-1997*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1998, nr 1, s. 87-95; Jerzy Sikorski, *Współpraca środowisk humanistycznych Poznania i Olsztyna (1945-1955)*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2000, nr 3, s. 487-500; Władysław Ogrodziński, *Od Mazurskiego Instytutu Badawczego do Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2003, nr 2, s. 147-152.

⁵ Podaję w kolejności chronologicznej: *Wkład Jerzego Antoniewicza w organizowanie polskiej archeologii i nauki na Warmii i Mazurach po II wojnie światowej*, w: *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, cz. 9. *Krzewienie wiedzy*, red. Stanisław Achremczyk, Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych, 2005, s. 89-102; *Problematyka Prusów w badaniach Instytutu Mazurskiego w Olsztynie w pierwszych latach powojennych*, „Pruthenia. Pismo poświęcone Prusom i ludom bałtyjskim” 2006, t. 1, s. 79-94; *Instytut Mazurski w relacji jego współtwórcy – Hieronima Skurpskiego*, „Echa Przeszłości” 2006, t. 7, s. 137-158; *Instytut Mazurski jako instytucja nauki. Postulaty badawcze*. *Kalendarium*, w: *Historia i pamięć*.

Tematykę roli E. Sukertowej-Biedrawiny w poszerzaniu wiedzy społecznej o regionie zgłębiłam w nurcie *słow research* – jak sformułowała to Ewa Domańska. Badania spowolnione, tj. wykonywane nie pośpiesznie, ale rozłożone w czasie, pozwoliły mi na zatrzymywanie się przy pewnych zagadnieniach, pogłębiony namysł i weryfikowanie wcześniejszych ustaleń⁶. Docierając do nowych źródeł, postawiłam im nowe pytania, próbując wydobyć inne spojrzenie na tę postać, nie tylko jako dobrej organizatorki i popularyzatorki Warmii i Mazur. Hipoteza, którą postawiłam, brzmi: Emilia Sukertowa-Biedrawina prowadziła badania o charakterze naukowym, mimo że nie miała wykształcenia uniwersyteckiego, ani nawet magisterium. Czy zatem można nazwać ją naukowcem? Spróbuję to udowodnić, odpowiadając na kilka pytań: Czy prowadziła naukowe kwerendy i badania terenowe? Jakie podejmowała nowe tematy badawcze? Czy publikowała swoje teksty w naukowych czasopismach i monografiach? Czy wydawała autorskie książki uwzględniające wyniki jej badań? W jakich konferencjach naukowych brała udział?

Hipoteza została postawiona na podstawie dotychczasowej literatury, w której pomija się jej naukowe podejście do badań. A przecież naukowości lat wczesnopowojennych nie można postrzegać z dzisiejszego punktu widzenia. Dzisiaj naukowców ocenia się poprzez liczbę prac opublikowanych w wysoko punktowanych czasopismach, udział w międzynarodowych projektach grantowych czy w ważnych naukowych komisjach. Zaraz po wojnie, szczególnie na ziemiach zachodnich i północnych, w tym na Warmii i Mazurach, ważniejsza była praca dokumentacyjna i bibliograficzna. Znalezienie i zanalizowanie materiałów źródłowych (ale nie zawsze wydanie ich drukiem) stanowiło efekt wieloletnich kwerend, poszukiwań terenowych i mozolnych opracowań, które stały

---

Studia z dziejów XX wieku, red. Witold Gieszczyński, Wiesław Bolesław Łach, Karol Sacewicz, Olsztyn: Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM, 2011, s. 95-113; *Zabezpieczanie zbiorów bibliotecznych w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej na terenie Warmii i Mazur*, w: *Zabytkowe zbiory biblioteczne w województwie warmińsko-mazurskim. Stan zachowania*, red. Zoja Jaroszewicz-Pieresałwcew, Danuta Konieczna, Olsztyn: Wojewódzka Biblioteka Publiczna, 2015, s. 12-36; *Instytut Mazurski w Olsztynie w świetle źródeł Archiwum Zakładowego Instytutu Zachodniego w Poznaniu. Sytuacja organizacyjno-finansowa (1948-1953)*, „Przegląd Zachodni” 2022, nr 3, s. 217-231.

⁶ Ewa Domańska, *Metodologia praktyczna*, w: *Wprowadzenie do metodologii historii*, red. Ewa Domańska, Jan Pomorski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2022, s. 364.

się bazą dokumentacyjną dla następnych pokoleń badaczy. Naukowiec w pierwszym etapie swoich rozważań musi przecież zrobić odpowiednie kwerendy, źródłowe, bibliograficzne, a często nawet terenowe, oraz zapoznać się z dotychczasową literaturą na podejmowany temat. Na ten element pracy badawczej Emilii Sukertowej-Biedrawiny chciałabym położyć nacisk w niniejszym tekście.

Artykuł powstał na podstawie badań źródłowych: dokumentów zgromadzonych w Archiwum Państwowym w Olsztynie, Archiwum Zakładowym Instytutu Zachodniego w Poznaniu (dalej AZIZ), zbiorach specjalnych Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie (dawniej Ośrodka Badań Naukowych), zbiorach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. E. Sukertowej-Biedrawiny w Olsztynie, a także na bazie refleksji nad dotychczasową literaturą o E. Sukertowej-Biedrawinie i Instytucie Mazurskim oraz tekstów własnych badaczki. Do analizy wybrałam tylko materiały publikowane po II wojnie światowej i mające znamiona naukowości, z pominięciem życia osobistego mojej bohaterki, spraw organizacyjnych i szerokiej popularyzacji. Powołując się na systematyczne sprawozdania, które składała na walne zgromadzenia lub do instytucji nadrzędnych, ułożyłam wywód mojej pracy również chronologicznie, stąd niektóre zagadnienia, którymi Biedrawina zajmowała się przez kilka miesięcy lub nawet lat, pojawiają się kilkukrotnie.

Pierwsze lata powojenne (1945–1948)

Kiedy Emilia Sukertowa-Biedrawina po trudach wojennych przyjechała do Olsztyna, miała już za sobą przedwojenne doświadczenie wydawnicze i naukowe. Wraz z mężem Józefem Biedrawą założyła w 1927 r. w Działdowie Muzeum Mazurskie, w którym gromadzono kafle mazurskie z polskimi napisami, poezję ludową, dokumentację budownictwa drewnianego, kolekcję tkanin, a uczniowie seminarium nauczycielskiego na podstawie badań terenowych i literatury opracowali wiele monografii wiosek. W 1935 r. powstał także w Działdowie Związek Mazurów, który wykazywał już aspiracje polityczne. Biedrawina opublikowała w tym okresie kilka pozycji dotyczących kultury ludowej Mazurów

i Działdowszczyzny. Wydała też 16 roczników „Kalendarza dla Mazurów”, mającego jednakże charakter popularyzatorski⁷.

Dnia 17 lipca 1945 r. w Sali Kopernikowskiej olsztyńskiego zamku odbyło się otwarte zebranie utworzonego w czasie okupacji Instytutu Mazurskiego, mającego charakter badawczy, którego prezesem został Karol Małek, a sekretarzem – jego brat Edward. Kiedy ten ostatni zrezygnował z pełnionej funkcji we wrześniu tego roku, stanowisko sekretarza (a niebawem dyrektora) Instytutu Mazurskiego powierzono Emilii Sukertowej-Biedrawinie.

Jedną z pierwszych czynności sekretarza generalnego było gromadzenie książek pozostawionych przez poprzednich niemieckich mieszkańców – junkrów pruskich w ich posiadłościach ziemskich, duchownych w kościołach i parafiach, a także mieszczan i urzędników w kamienicach i gmachach użyteczności publicznej (ratuszach, szkołach). Jednym z bardziej spektakularnych odkryć było odnalezienie biblioteki adwokata Sukowa w Olsztynie liczącej około 8000 tomów. Biedrawina tak napisała w sprawozdaniu: „Po długich poszukiwaniach znaleziono ją w szopie bez dachu wśród gruzów. Widłami trzeba było zrzucić warstwę zgniłych książek. Zaledwie 120 tomów na samym dnie było w dobrym stanie (w tym *Słownik Mrongowiusza*)”⁸. W październiku 1945 r. udało się jej znaleźć skrzynie akt kościoła ewangelickiego w Ostródzie, sięgających 1685 r., a w niej rękopisy Gustawa Gizewiusza. Ponadto za pozwoleniem ministerstwa oświaty zabrano z Kętrzyna 1400 tomów, z Morąga około 900, z innych miejscowości 1500. Były to przeważnie dzieła naukowe związane z terenem, zarówno niemieckie, jak i łańskie, 52 tomy rękopisów landtagów i inne⁹.

⁷ Zob. zestawienie publikacji E. Sukertowej-Biedrawiny z lat 1920–1939 w: Małgorzata Szostakowska, *Emilia Sukertowa-Biedrawina...*, s. 185–202.

⁸ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Instytutu Mazurskiego za czas od dn. 17 lipca 1945 do dn. 29 czerwca 1947 r., k. 2. Ponieważ źródła dotyczące Instytutu Mazurskiego powielone są w Archiwum Państwowym w Olsztynie oraz Instytucie Północnym w Olsztynie, pozostaną przy cytowaniu tylko jednego z archiwów, tj. Archiwum Zakładowego Instytutu Zachodniego w Poznaniu.

⁹ Szerzej o ratowaniu dawnych zbiorów bibliotecznych zob. Emilia Sukertowa-Biedrawina, *Coś o szabrowaniu książek*, „Kalendarz dla Warmiaków na rok 1947”, s. 78; to samo w: Helena Giżyńska, *O przygodach i odkryciach pani Emilii Sukertowej-Biedrawiny, czyli jak*

Dużo zaangażowania wymagało opracowanie wystaw pełniących rolę uświadamiającą zarówno dla ludności miejscowej, jak i napływowej. Zaledwie po kilku miesiącach intensywnej pracy, 16 grudnia 1945 r., otwarta została wystawa pamiątek i druków plebiscytowych, która wzbudziła duże zainteresowanie. Trzeba było zebrać do niej zarówno literaturę, jak i przygotować fotografie źródeł. Z przygotowaniem merytorycznym Biedrawina nie miała problemu, albowiem sama czynnie w pracach przedplebiscytowych uczestniczyła, znała więc realia i znaczące postaci. Przy okazji wystawy wygłoszono ponad 60 prelekcji i pogadank dla szkół, organizacji oraz ludności. Wystawę przewieziono potem do Warszawy (15 kwietnia 1946) i Działdowa (14 lipca 1946), gdzie także wzbudzała duże zainteresowanie. Dnia 21 maja 1946 r. w 403. rocznicę śmierci otwarto „Wystawę Mikołaja Kopernika”, która była pierwszą w Polsce wystawą po wyzwoleniu poświęconą astronomowi. Biedrawina opracowała do niej katalog-przewodnik¹⁰. Kolejną wystawą, otwartą 12 stycznia 1947 r., był „Pokaz druków mazurskich XVI-XX w.”¹¹. Stare druki z XVI-XVIII w. były tak wartościowe, a wystawa profesjonalnie przygotowana, że Ministerstwo Ziem Odzyskanych sfinansowało wydanie ilustrowanego katalogu¹².

Badaczka nie poprzestawała na organizowaniu biblioteki i wystaw, ale zajęła się też działalnością wydawniczą. Nawiązując do przedwojennej tradycji, w latach 1947-1948 wydała nakładem Instytutu Mazurskiego dwa roczniki „Kalendarza dla Mazurów i Warmiaków”, w którym umieszczała teksty popularyzujące wiedzę o historii, kulturze, społeczeństwie i gospodarce regionu. „Kalendarz” miał co prawda charakter popularyzujący, ale przez okres trzyletni Biedrawina jako redaktorka wydawała biuletyn naukowy pod nazwą „Komunikaty Działu Informacji Naukowej”, łącznie 18 numerów, 352 strony. Sama przygotowała dwie

---

powstała biblioteka Instytutu Mazurskiego, „Bibliotekarz Olsztyński” 1972, nr 2, s. 15-18; Izabela Lewandowska, *Zabezpieczanie zbiorów bibliotecznych...*, s. 12-36.

¹⁰ *Wystawa Kopernika w Olsztynie otwarta w 403 rocznicę śmierci wielkiego astronoma polskiego. Katalog*, oprac. Emilia Sukertowa-Biedrawina, Olsztyn: Instytut Mazurski, 1946.

¹¹ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Instytutu Mazurskiego za czas od dn. 17 lipca 1945 do dn. 29 czerwca 1947 r., k. 2-3.

¹² *Katalog druków mazurskich XVI-XX wieku*, oprac. Emilia Sukertowa-Biedrawina, Olsztyn: Instytut Mazurski, 1947.

broszury: *Polskość Mazurów i Warmiaków* oraz życiorysy bojowników o polskość Mazurów¹³. Zarzuty o sprzyjanie polskości i jej propagowanie przez badaczkę nie mogą być przeze mnie odparte. Wręcz przeciwnie, sama Sukertowa-Biedrawina w sprawozdaniu z 1948 r. napisała: „Stacja nasza nie może być efemerydą, musi trwale służyć nauce polskiej. Pierwszym jej zadaniem winno być zdobycie tak poważnych dowodów polskości ziemi mazurskiej i warmińskiej, żeby nikt już nie śmiał nigdy kwestionować praw Polski do niej”¹⁴.

Niebagatelną zasługą E. Sukertowej-Biedrawiny było odnalezienie i przeniesienie do Instytutu spuścizny po poecie mazurskim Michale Kajce. „Zawiera ona 149 rękopisów, utworów treści patriotycznej i religijnej, 5 listów do Kajki, 15 tomików z tajnej biblioteczki oświatowej, która mieściła się w domu poety w Ogródku, wreszcie szereg roczników polskich czasopism, wychodzących na teren b. Prus Wschodnich”¹⁵. Ponadto w tym okresie Instytut Mazurski wydał też pozycje autorstwa Karola Małłka, Gustawa Leydinga-Mieleckiego oraz Stanisława Rosponda. Biedrawina jako dyrektorka Instytutu uczestniczyła w tych pracach wydawniczych. Pomijam wszelkie trudności administracyjne – lokalowe, finansowe, kadrowe, prowadzenie dwóch uniwersytetów ludowych, a także pomoc ludności autochtonicznej, która w pierwszym okresie działalności Instytutu Mazurskiego wysuwała się na ważną pozycję, spychając niejako prace naukowe na dalsze plany.

Okres stalinowski (1949–1955)

Dzień 26 września 1948 r. dla E. Sukertowej-Biedrawiny był dniem nowego zawodowego wyzwania. Otóż zapoczątkował on zmianę organizacyjną – Instytut Mazurski przestał funkcjonować jako samodzielna jednostka, a stał się Stacją Naukową Instytutu Zachodniego w Poznaniu. Zmieniła się też nazwa etatu dla Sukertowej-Biedrawiny. Przystawała być

¹³ Ukazały się drukiem dopiero w 1954 r., zob. Emilia Sukertowa-Biedrawina, *Bojownicy o wolność i polskość Mazur i Warmii na przestrzeni siedmiu wieków*, cz. 1, Olsztyn: Stacja Naukowa Instytutu Zachodniego. Instytut Mazurski, 1954.

¹⁴ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Instytutu Mazurskiego i plan pracy Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie (Instytut Mazurski), [b.d.], [dopisek ołówkiem 1948], k. 133.

¹⁵ Ibidem, k. 131.

dyrektorką Instytutu Mazurskiego, a stała się kierownikiem Stacji Naukowej. O przyczynach takiego stanu rzeczy pisałam już w innym tekście¹⁶, teraz skupię się tylko na naukowym rozwoju zarówno kierowniczki, jak i samej instytucji.

Wydawałoby się, że tak jak w innych dziedzinach życia, także i w Instytucie Mazurskim panował marazm i życie pod wpływem strachu, a nawet politycznego terroru. Tu jednak zauważyć można rozwój. Wraz z połączeniem z Instytutem Zachodnim w Poznaniu nastąpiło upaństwowienie ośrodka olsztyńskiego, ale wiązała się też z tym stabilizacja, większe finansowanie, możliwości rozwoju naukowego i kadrowego. Dzięki temu, że kierowniczka Sukertowa-Biedrawina miała etaty na zatrudnienie sekretarza/bibliotekarza, pomocy kancelaryjnej/stenotypistki oraz woźnej/gońca, sama mogła więcej czasu poświęcić na pracę naukową.

Na wiosnę i latem 1949 r. Sukertowa-Biedrawina zbierała materiały odnoszące się do pionierskiego zagadnienia, jakim byli arianie w południowej części Prus Wschodnich w okresie 1656-1803. W tym celu prowadziła kwerendy terenowe w powiatach: piskim, mrągowskim, kętrzyńskim, węgorzewskim i giżyckim. W efekcie napisała tekst liczący 24 strony maszynopisu, który opublikowano później w naukowym czasopiśmie „Przegląd Zachodni” w Poznaniu¹⁷. Efektem tej pracy było także zebranie nowych materiałów do życiorysów wybitnych arian: 1) Samuela z Przypkowic Przypkowskiego, 2) Zbigniewa z Raciborska Morsztyna, 3) Józefa Narońskiego, 4) Samuela z Suchodolec Suchodolskiego, 5) Jana Władysława z Suchodolca¹⁸.

W dalszym ciągu trwało uzupełnianie zbiorów bibliotecznych. Oprócz książek do Instytutu Mazurskiego trafiały też cenne archiwalia. I tak Sukertowa-Biedrawina zabezpieczyła archiwa kościelne ewangelickie z Pasymia i Szczytna (960 fascykułów), z Sorkwit, pow. Mrągowo (190), z Kobułt, pow. Szczytno (81). Ich stan był często fatalny. „Archiwum

¹⁶ Izabela Lewandowska, *Instytut Mazurski w Olsztynie w świetle źródeł...*

¹⁷ Emilia Sukertowa-Biedrawina, *Bracia polscy na ziemi mazurskiej. (Przyczynek do dziejów arian)*, „Przegląd Zachodni” 1949, nr 7-8, s. 40-68.

¹⁸ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) od 1 kwietnia do 1 lipca 1949 r., [br.d.m.], k. 47.

pasymskie było tak wilgotne, że trzeba było w ciągu 6 tygodni suszyć na strychu”. Ponadto osoby prywatne zaczęły przekazywać zbiory pozyskane przez siebie. I tak z Węgorzewa otrzymano „3 dokumenty na pergaminie z XIV w., 4 dokumenty na pergaminie z pieczęciami z XVI w., 11 dokumentów z XVII w., 192 testamenty, przywileje i inne z XVIII w., 90 listów prywatnych z XVIII w., 120 rachunków, wykazów i itd. z XVIII w., 314 listów itd. z początku XIX w. Różne rozporządzenia z XVIII w. Wszystko odnosi się do majątku Doba i Parcz”¹⁹. Wszystko trzeba było nie tylko przewieźć, ale też ocenić ich wartość merytoryczną i archiwalną. Tym samym zasoby Instytutu Mazurskiego się powiększały, a Sukertowa miała przeprowadzoną kwerendę. Jak zapisano w sprawozdaniu: „Celem posiadania ewidencji materiału historycznego i innego, znajdującego się w kościołach i zakrystiach terenu mazurskiego zbadano archiwa w Ełku, Giżycku, Klusach, Mikołajkach, Mrągowie, Szczytnie i Węgorzewie”²⁰. W późniejszym czasie część dokumentów została przekazana do Archiwum Państwowego w Olsztynie.

Kierowniczką Stacji Naukowej, gromadząc, inwentaryzując i katalogując, prowadziła też pracę badawczą z zakresu bibliotekoznawstwa, bowiem musiała merytorycznie określić zakres tematyczny przyjmowanych do biblioteki Instytutu Mazurskiego dokumentów i publikacji. W tym czasie przygotowała trzy katalogi alfabetyczno-działowe z uwzględnieniem drobnych prac, porozrzucanych po czasopismach naukowych: prawniczy – 399 pozycji, materiały do monografii miejscowości na Warmii i Mazurach – 292 pozycje, zakon krzyżacki – 129 pozycji²¹. Katalogi, pod jej kierunkiem, uzupełniała stenotypistka.

Nadzorowała też korygowanie i uzupełnianie według „Monitora” nazw miejscowych, jako „dodatek” do *Słownika nazw miejscowych*

¹⁹ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) za czas od 1 września 1948 r. do 20 marca 1949 r., Olsztyn 17 marca 1949 r., k. 36–37.

²⁰ Ibidem, k. 37.

²¹ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) za I kwartał 1949 r. [Olsztyn, 7 czerwca 1949 r.], k. 54.

Okręgu Mazurskiego autorstwa Gustawa Leydinga-Mileckiego (w sumie 376 pozycji)²².

Sukertowa-Biedrawina prowadziła także dokumentację z zakresu etnografii. Co prawda w Stacji Naukowej IZ zatrudniony został sekretarz/bibliotekarz Erwin Cichowski, który specjalizował się w badaniach etnograficznych, wyjeżdżając dość często w teren, jednak kierowniczką także zbierała (głównie wynotowując z tekstów niemieckich) „zabobony, zwyczaje dotąd nie drukowane oraz rymy i powiedzonka”²³.

Latem 1949 r. E. Sukertowa-Biedrawina dostała informację, że w Inspektoracie Szkolnym w Barczewie zalega 8000 tomów różnych książek, głównie w języku niemieckim. Zorganizowała więc wyprawę, i przeglądając każdą, wybrała 558 tomów, które zwieziono do Stacji, uporządkowano i zinwentaryzowano²⁴. Nikt tak jak ona nie potrafił ocenić zawartości pozostawionych przez Niemców książek i dokumentów. Do tego trzeba było nie tylko osoby, która znała niemiecki, ale też badacza, który znał historię regionu i wartość zostawionych publikacji. Pod jej nadzorem opracowano również katalog alfabetyczno-działowy (dział gospodarczy), a także oczyszczono, podklejono i posegregowano 95 rozporządzeń i edyktów książąt i królów pruskich w języku polskim i niemieckim wychodzących w latach 1664-1723²⁵.

Ze zbiorami bibliotecznymi związana była kwerenda. Wiele osób i instytucji zwracało się do Stacji Naukowej o wyszukanie potrzebnych materiałów. Biedrawina współpracowała m.in. ze Stanisławem Rospondem, Michałem Pollakiem, Bogumiłem Leśniodorskim, Stanisławem Herbstem, Karolem Górskim, Tadeuszem Cieślakiem, Władysławem Chojnackim, Adamem Chętnikiem, Jerzym Antoniewiczem, z którymi korespondencja zachowała się w zbiorach specjalnych Instytutu

²² AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) od 1 kwietnia do 1 lipca 1949 r., [br.d.m.], k. 47.

²³ AZIZ, 062.1, k. 36-38, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) za czas od 1 września 1948 r. do 20 marca 1949 r., Olsztyn 17 marca 1949 r., k. 38.

²⁴ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) za czas od 1 lipca do 1 października 1949 r., Olsztyn 28 września 1949 r., k. 43.

²⁵ Ibidem.

Północnego w Olsztynie. Aby uzmysłowić zakres tych kwerend, podaję w cytacie ze sprawozdania za okres jedynie trzech miesięcy, tj. od 1 lipca do 28 września 1949 r. Tak więc „Udzielono materiałów naukowych: 1) Głównej Komisji Badania zbrodni niemieckich w Polsce w sprawie gauleitera Ericha Kocha; 2) Do referatu obrazującego sytuację Polaków w b. Prusach Wschodnich i pow. działdowskim od 1 IX 1939 do 1945; 3) 4 tomów drukowanych rozporządzeń Kocha jako prezydenta 4 reencji; 5) Udzielono materiałów do 8 prac naukowych osobom prywatnym (nie licząc materiałów do drobnych prac publicystycznych); 6) Dokonano 5 zdjęć fotograficznych rozporządzeń królewsko-pruskich w języku polskim z roku 1725 i 1731 z zakresu weterynarii – dla czasopisma międzynarodowego na życzenia dr [Teodora] Pustówki z Mysłowic; 7) Wicedyrektorowi Biblioteki Narodowej w Warszawie materiałów o księgarniach i księgarzach na Mazurach i Warmii od XVII wieku. [...] Ponadto na życzenie pol. Akademii Umiejętności w Krakowie opracowano łącznie z oddziałem Tow. Historycznego w Olsztynie listę nazwisk wybitnych pisarzy, uczonych, działaczy polskich na Mazurach i Warmii i Powiśla (ogółem 73 nazwiska i dane biograficzne)”²⁶.

Poza pracą naukową E. Sukertowa-Biedrawina wykonywała inne zadania wynikające ze współpracy z wieloma instytucjami i organizacjami. Ponieważ w Instytucie Zachodnim zapadła decyzja o wydawaniu monografii ziem zachodnich i północnych, zdecydowano też o wydawnictwie dotyczącym Warmii i Mazur. Dla redakcji, którą reprezentowała prof. Maria Kiełczewska-Zaleska, kierowniczka wyszukała we własnych zbiorach kilkadziesiąt tomów wydawnictw: prac naukowych niemieckich z XIX i XX w., przewodników, ilustracji, map itp.²⁷ Kontaktowała się także z autorami, którzy robili badania terenowe w sierpniu i wrześniu. Zorganizowała dla nich noclegi i szukała ciekawych rozmówców.

²⁶ Ibidem.

²⁷ AZIZ, 021.14, Pismo Instytutu Zachodniego w Poznaniu do Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego „Instytut Mazurski” w Olsztynie w sprawie wypożyczenia książek, Poznań 17 października 1949 r. k. 190; ibidem, Stacja Naukowa Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurski) w Olsztynie do Instytutu Zachodniego w Poznaniu w sprawie wypożyczenia książek, Olsztyn 21 października 1949 r., k. 195; ibidem, Wykaz książek przesłanych przez Stację Naukową w Olsztynie do Instytutu Zachodniego w Poznaniu dla Redakcji Monografii Mazur, Warmii i Powiśla, k. 196.

Współpracowała też z Polskim Towarzystwem Krajoznawczym, którego była członkiem, prowadząc prawie sto dwugodzinnych wykładów z zakresu mazuro- i warmioznawstwa dla uczestników wczasów. Kilkudziesięciu studentom Instytutu Historycznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Wydziału Socjologicznego Uniwersytetu Łódzkiego opowiadała o historii i kulturze regionu. Natomiast dla 400 harcerzy i harcerek chorągwi łódzkich przebywających na obozie letnim w Dajtkach k. Olsztyna przeprowadziła wykład o polskości Mazur i Warmii²⁸.

Intensywne prace naukowe zostały przesunięte na ostatnie miesiące roku 1949. Biedrawina sfinalizowała cztery teksty naukowe, które wysłała do różnych wydawnictw, niestety żaden z nich się nie ukazał. Pierwszy z nich dotyczył napisów na kaflach mazurskich z końca XVIII w. i pierwszej połowy XIX w., opracowany na podstawie analizy zebranych 47 tekstów pisanych po polsku. Artykuł został wysłany do Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, które wydawało czasopismo „Lud”. Dwa kolejne teksty zostały złożone do dyspozycji „Przeglądu Zachodniego” wydawanego przez Instytut Zachodni w Poznaniu. Był to artykuł poświęcony przyrodnikowi Andrzejowi Helwingowi, urodzonemu i zmarłemu w Węgorzewie (1666-1748). Powstał na podstawie materiałów bibliograficznych oraz spisu jego prac naukowych, a także polsko-łacińskiego słownika botanicznego i mineralnego, *nota bene* znalezionej przez Sukertową-Biedrawinę i przechowywanego w bibliotece Instytutu Mazurskiego²⁹. Ponadto kierowniczką zebrała materiały o nieopracowanym dotychczas ruchu gromadkarskim na Mazurach i jego dziejach, napisała tekst, na podstawie którego wygłosiła 7 stycznia 1950 r. wykład dla Polskiego Towarzystwa Historycznego w Olsztynie, a maszynopis przekazała do Poznania. Kolejnym materiałem naukowym było opracowanie krytyczne źródła, jakim był (znajdujący się w zbiorach Stacji Naukowej) rękopis z 1621 r. pt. *List anonima do Króla Polskiego*. Sukertowa przesłała

²⁸ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) za czas od 1 lipca do 1 października 1949 r., Olsztyn 28 września 1949 r., k. 44.

²⁹ Emilia Sukertowa-Biedrawina, *Helwing – „Pliniusz pruski z Węgorzewa” (1666-1748)*, „Przegląd Zachodni” 1950, nr 9/10, s. 364-369.

go wraz z dwoma fotosami do redakcji „Dziejów Reformacji” i do prof. Stanisława Bodniaka, dyrektora Biblioteki w Kórniku, który zainteresował się i obiecał przesłać swoją opinię³⁰.

Realizując jedno z zadań Instytutu Mazurskiego zapisanych w statucie, ogłoszono w 1947 r. konkurs na pamiętnik. Zapewne to Emilia Sukertowa-Biedrawina była jego inicjatorką i przewodniczącą jury. Widziała potrzebę, żeby ocalić od zapomnienia wspomnienia, bowiem jak uzasadniała: „starzy działacze mazurscy i warmińscy, ludzie światlejsi, o bogatych przeżyciach, pamiętających wiele z opowiadań dziadków i babek schodzą do grobu, zabierając duchowy dorobek kulturalny tego odłamu ludu polskiego”. Liczono na wspomnienia najbardziej znanych działaczy, np. Gustawa Leydinga, Reginy Leykowej, Mirosława Leyka, Wandy Pieniężnej, Marii Zientarówny, Pawła Sowy. Niestety ci właśnie swoich prac nie przysłali. Ogółem do konkursu przystąpiło 15 prac, jednak nie wszystkie wzięto pod uwagę ze względów formalnych. „Nie wszyscy autorzy rozumieli, o co chodziło zasadniczo Instytutowi Mazurskiemu: nie tyle o osobiste przygody, ile o materiał naukowy”³¹. Prace były pisane odręcznie, często niedbale, nieczytelnie, nieskładną polszczyzną, z wieloma błędami ortograficznymi. Wszystko trzeba było przepisać na maszynie (w czym pomagali studenci prof. dr Karola Górskiego z UWM w Toruniu), a następnie przeanalizować i poddać naukowej krytyce. Ostatecznie wyłoniono kilka wyróżniających się pamiętników, a dwa nawet wydano³².

Dopiero w 1950 r. zauważyć można w sprawozdaniach, że zostały narzucone nowe tematy badawcze. Było to gromadzenie materiałów do dziejów socjalizmu i komunizmu na terenie Mazur i Warmii, a także opracowanie materiałów już zebranych, np. „stosunek hitleryzmu do Warmiaków i Mazurów w świetle listów Bund Deutscher Osten (dalej

³⁰ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) w czwartym kwartale 1949 r. [br.d.m.], k. 39–40.

³¹ AZIZ, 021.14, Stacja Naukowa Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurski) w Olsztynie do Instytutu Zachodniego w Poznaniu w sprawie pamiętników, Olsztyn 9 grudnia 1949 r., k. 214; ibidem, Omówienie „Pamiętników Mazurów i Warmiaków” przesłanych na Konkurs ogłoszony przez Instytut Mazurski, k. 215–216.

³² Zob. nazwiska zwycięzców i analizę finansowania nagród: Izabela Lewandowska, *Instytut Mazurski w Olsztynie w świetle źródeł...*, s. 224.

BDO), Gestapo i NSDAP”. Rozszerzono także zainteresowania na materiały przyrodnicze oraz z zakresu kultury duchowej i technicznej³³. Tak więc kierowniczka przesłała do redakcji „Przeglądu Zachodniego” materiały odnośnie do zagadnienia: „Rewolucja 1848 r. na Mazurach w świetle urzędowego tygodnika szczycieńskiego «Amts-Blatt» z roku 1848”. Pracowała też nad poprawieniem swojego tekstu o gromadkarstwie na Mazurach przygotowywanego do druku w „Przeglądzie Zachodnim”³⁴. Uzupełniła o nowe materiały i wystąpiła z nim na zebraniu Polskiego Towarzystwa Historycznego w Olsztynie dnia 6 marca 1950 r. Zajęła się także nowym tematem, poruszającym kwestie wyznaniowe, tj. zagadnieniem filiponów (starowierów) w Puszczy Piskiej. Mimo okresu stalinizmu udało jej się zebrać dokumentację dotyczącą mniejszości religijnych na ziemiach pruskich. Oprócz wcześniej wymienianych arian opublikowała też pionierski tekst dotyczący filiponów³⁵. Pracowała także nad mapą bogactw mineralnych Okręgu Mazurskiego (bursztyn, ruda żelaza, różnego rodzaju gliny, węgiel brunatny, źródła mineralne), od XIV w. poczynając. Z zakresu etnografii zbierała materiały dotyczące stroju ludowego Mazur i Warmii łącznie z Muzeum Mazurskim w Olsztynie dla *Atlasu strojów ludowych*, który miał zostać wydany przez Towarzystwo Ludoznawcze w Lublinie. Przetłumaczyła też na język polski osiem podań i bajek znalezionych w niemieckich wydawnictwach regionalnych. Zrobiła korektę (recenzję wydawniczą) *Przewodnika po Mazurach i Warmii* Mieczysława Orłowicza, który miał zostać wydany przez wydawnictwo Czytelnik. Przeprowadziła kwerendę i dostarczyła materiały dla kroniki miasta Olsztyna na życzenie Zarządu Miasta³⁶. Wszystkie te zadania naukowe, pomijając wykłady popularnonaukowe, katalogowanie biblioteki i inne sprawy organizacyjne, wykazała w sprawozdaniu obejmującym zaledwie trzy pierwsze miesiące 1950 r. Zaprawdę była tytanem pracy!

³³ AZIZ, 010.1, Plan prac na rok 1950 Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) w Olsztynie, [br.d.m.], k. 26.

³⁴ Emilia Sukertowa-Biedrawina, *Zagadnienie gromadkarstwa na Mazurach. Przyczynek do dziejów „gromadek”*, „Przegląd Zachodni” 1950, nr 9/10, s. 272-283.

³⁵ Tekst ukazał się drukiem dopiero w 1961 r., zob. Emilia Sukertowa-Biedrawina, *Filiponi na ziemi mazurskiej*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1961, nr 1, s. 39-68.

³⁶ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) w Olsztynie w I kw. 1950 r., Olsztyn 3 kwietnia 1950 r., k. 57.

W drugim kwartale tego roku, zgodnie z wytycznymi partyjnymi, E. Sukertowa-Biedrawina zbierała materiał z zakresu rozwoju socjalizmu i komunizmu na Mazurach i Warmii, a na życzenie wiceprezesa Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej (dalej OWRN) przygotowała kilkustronicowy *Zarys historyczny proletariatu na ziemi mazursko-warمیńskiej oraz ruchy wolnościowe*. Ukończyła ponadto mapę historyczną bogactw mineralnych na dawnych ziemiach pruskich, na podstawie której napisała dwa rozdziały pracy *Zarys historyczny bogactw mineralnych ziemi mazursko-warمیńskiej*, i wysłała do druku³⁷. Opracowała życiorysy Jerzego Andrzeja Helwina i Jerzego Krzysztofa Pisańskiego, które przesała do redakcji „Przeglądu Zachodniego”. Zrobiła też dla redakcji czasopisma „Reformacja w Polsce” kwerendę w zasobach Instytutu Mazurskiego z zakresu reformacji na Mazurach, teologii protestanckiej oraz wydawnictw mazurskich (226 pozycji). W dalszym ciągu tłumaczyła na język polski baśnie i podania mazurskie (17 opowiadań)³⁸.

Wróciła też sprawa upowszechnienia poezji Michała Kajki. Po odnalezieniu i zabezpieczeniu jego spuścizny w 1950 r. Sukertowa-Biedrawina, jako najbardziej zainteresowana osobą poety, na żądanie Ministerstwa Oświaty, udzieliła 78 jego utworów, ale tylko o tematyce świeckiej, w celu wydania zbioru pt. *Pieśni Kajki*³⁹. Kierowniczką w dalszym ciągu prowadziła badania terenowe. Otóż na wiosnę 1950 r. na cmentarzu olsztyńskim (w sprawozdaniu nie napisała, że ewangelickim) odnalazła miejsce spoczynku zamordowanego w czasie plebiscytu działacza Bogumiła Linki. Instytut Mazurski zwrócił się do urzędu konserwatorskiego o zgodę i pomoc w umieszczeniu kamienia pamiątkowego⁴⁰. Jeździła także do Węgorzewa, gdzie odnalazła na cmentarzu (ewangelickim)

³⁷ Emilia Sukertowa-Biedrawina, *Mapa historyczna bogactw mineralnych Pomorza Mazowieckiego*, „Przegląd Zachodni” 1950, nr 11/12, s. 555–558.

³⁸ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) w Olsztynie w II kw. 1950 r., Olsztyn 5 lipca 1950 r., k. 59–60.

³⁹ Temat ten szczegółowo omawia Sławomir Sobieraj, *Emilia Sukertowa-Biedrawina as a populariser of the poetry of Michał Kajka. A contribution to the reception of the poet*, „Prace Literaturoznawcze” 2019, nr 7, s. 163–183.

⁴⁰ Emilia Sukertowa-Biedrawina, *Mogiła Linki na cmentarzu olsztyńskim*, „Przegląd Zachodni” 1951, nr 11/12, s. 588–591.

mogiłę i epitafium Jerzego Andrzeja Helwina. Instytut Mazurski również zwrócił się do urzędu konserwatorskiego o opiekę na nim⁴¹.

Okres letni nie sprzyjał pracy naukowej. Mimo tego E. Sukertowa-Biedrawina opracowała komentarz do mapy, stanowiący trzeci rozdział zarysu historycznego bogactw mineralnych ziemi mazursko-warmińskiej. Dla władz partyjnych prowadziła kwerendę dotyczącą dziejów ruchu robotniczego na terenie Mazur i Warmii. W tym celu przejrzała roczniki „Königlich Preußische Staats-, Kriegs- und Friedens-Zeitung” od r. 1848, a pomoc biurowa przepisała na maszynie odpowiednie artykuły i wzmianki. Ponadto dla wiceprezesa OWRN Juliusza Malewskiego przygotowała materiały odnośnie do założenia miasta Olsztyna w związku z planowanym jubileuszem⁴².

Sama interesowała się kulturą ludową, wobec czego wykonywała kwerendę w czasopismach niemieckich materiałów na temat kultury materialnej ludności miejscowej. Szukała też ilustracji oraz robiła wyciągi z literatury polskiej i niemieckiej na temat mazurskiego stroju ludowego, co mogła wykorzystać w swoich badaniach, ale także dla Ligi Kobiet, która przygotowywała się do wystawienia na scenie *Wesela mazurskiego*⁴³. W tym samym czasie prowadziła też kwerendę w literaturze na temat gwary i kultury duchowej dla zespołu profesora językoznawstwa z Uniwersytetu Warszawskiego Witolda Doroszewskiego, który zbierał w okolicznych wioskach materiał gwarowy.

W dalszym ciągu kierowniczka poszukiwała materiałów dla Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce w sprawie gauleitera Ericha Kocha. Jak zapisała w sprawozdaniu: „Według słów sędziego [Skórzyńskiego z Warszawy] materiały dostarczone przed rokiem przyczyniły się w dużej mierze do przekazania Kocha władzom polskim. Materiały udzielone tym razem są podobno rewelacyjne”⁴⁴. Ponadto Sukertowa-Biedrawina

⁴¹ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) w Olsztynie w II kw. 1950 r., Olsztyn 5 lipca 1950 r., k. 60.

⁴² AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie w III kw. 1950 r., Olsztyn 6 października 1950 r., k. 62.

⁴³ Emilia Sukertowa-Biedrawina, *Wesele mazurskie*, „Przegląd Zachodni” 1951, nr 3/4, s. 634-637.

⁴⁴ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie w III kw. 1950 r., Olsztyn 6 października 1950 r., k. 62.

udzieliła materiałów kilkunastu osobom do prac naukowych, kompletowała zbiory biblioteki poprzez zwożenie ich ze zbiorów poniemieckich z różnych miast regionu (z Morąga 85 tomów, z Braniewa 104 tomy, z Bartoszyca 355 tomów), współpracowała z Polskim Towarzystwem Krajoznawczym, wygłaszając prelekcje w okresie wakacji, a także z redakcją Monografii Mazur, Warmii i Powiśla, wyszukując dla niej książki i materiały zarówno w zbiorach własnych biblioteki, jak i w terenie⁴⁵.

Pod koniec 1950 r. czasopismo Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego „Ziemia” rozpoczęło druk artykułu Emilii Sukertowej-Biedrawiny pt. *Bogactwa mineralne Ziemi mazursko-warmińskiej*⁴⁶. Dla PTK zrobiła też ostateczną redakcję i korektę *Przewodnika turystyczno-krajoznawczego po województwie olsztyńskim*. Jednocześnie przygotowała do druku tekst *Walka o polskość Mazur i Warmii w okresie międzywojennym*⁴⁷, który opracowała na podstawie analizy stu dokumentów BDO, Gestapo, NSDAP, a maszynopis przekazała dyrekcji Instytutu Zachodniego. Napisała życiorys Bernarda Rostkowskiego, autora pieśni *Pola już białe* z początku XVIII w., który za pośrednictwem prof. Jana Szerudy z Warszawy trafił do Mazurów z Westfalii. W dalszym ciągu pracowała nad tłumaczeniem na język polski porzrzucanych w wydawnictwach niemieckich podań i baśni mazurskich. W dniach 26–29 listopada 1950 r. wzięła udział w Warszawie w konferencji pracowników naukowych z archiwów i bibliotek⁴⁸.

Ponadto prowadziła kwerendy dla badaczy z Olsztyna (ks. Jan Obłąk nt. jezuitów w byłych Prusach Wschodnich, dr Stanisław Flis nt. Mikołaja Kopernika jako lekarza), Kętrzyna (dr Zofia Licharewa nt. flory miejscowej), Ełku (Robert Małek nt. wpływu protestantyzmu na kulturę duchową Mazurów), Krakowa (mgr Władysław Ogrodziński, który wtedy używał pseudonimu Stefan Sulima nt. Lidzbarka Warmińskiego), Mysłowic (dr Teodor Pustówka nt. starych druków dotyczących weterynarii) i innych⁴⁹.

⁴⁵ Ibidem, k. 63.

⁴⁶ Emilia Sukertowa-Biedrawina, *Bogactwa mineralne ziemi mazursko-warmińskiej*, „Ziemia” 1950, nr 7/8, s. 131–136; nr 10/11, s. 198–203.

⁴⁷ Tekst wszedł do szerszego opracowania autorki pt. *Bojownicy o wolność i polskość Mazur i Warmii...*, zob. przyp. 13.

⁴⁸ AZIZ, 062.1, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie IV kw. 1950 r., Olsztyn 28 grudnia 1950 r., k. 65–66.

⁴⁹ Ibidem, k. 65.

Podsumowanie i wnioski

Rola Instytutu Mazurskiego zaczęła słabnąć pod koniec lat 50. XX w. Na fali przemian październikowych na Warmii i Mazurach powstało wiele nowych inicjatyw kulturalnych i naukowych. Wymienić tu należy głównie takie czasopisma naukowe i popularnonaukowe, jak: „Rocznik Olsztyński”, „Warmia i Mazury” i „Panorama Północy”, które niewątpliwie wkroczyły w kompetencje wydawnicze Instytutu. Poważnym zagrożeniem okazało się powołanie Stowarzyszenia Kulturalno-Społecznego „Pojezierze” zajmującego się gromadzeniem zbiorów, działalnością wydawniczą, popularyzacją kultury i nauki. W tym czasie Instytut Mazurski przeszedł pod zarząd Polskiego Towarzystwa Historycznego jako jego Stacja Naukowa. Biedrawina w dalszym ciągu pracowała tam na etacie i publikowała teksty naukowe⁵⁰.

W ramach „Pojezierza”, jako jego agenda, powstał Ośrodek Badań Naukowych, który ostatecznie przejął wszystkie wcześniejsze funkcje Instytutu Mazurskiego (Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego, Stacji Naukowej PTH). Instytut Mazurski wciąż jest instytucją niezbadaną, mimo że zachowały się materiały archiwalne w postaci m.in. statutów, sprawozdań z posiedzeń, pism urzędowych, a także bardzo bogatej korespondencji, którą prowadziła głównie E. Sukertowa-Biedrawina. Jeden z historyków olsztyńskich napisał w 2003 r., że historia Instytutu Mazurskiego czeka „na poważnego historyka nauki. Podkreślam poważnego, gdyż przedmiot – jeśli ma być zgłębiany jako szerszy problem – przekracza kompetencje zwykłego terminatora naukowego”⁵¹. Po przejściu na emeryturę w 1965 r. Biedrawina wydała jeszcze kilka artykułów naukowych

⁵⁰ Zob. np. Emilia Sukertowa-Biedrawina, *Działdowszczyzna po Kongresie Wersalskim*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1957, nr 2, s. 71-81; eadem, *W obronie Michała Pogorzelskiego*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1957, nr 3, s. 182-188; eadem, *Polskie piśmiennictwo i szkolnictwo w Prusach Książęcych w XVI-XVIII wieku*, w: *Z dziejów Warmii i Mazur*, red. Edward Martuszewski, Olsztyn: Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Pojezierze”, 1958, s. 83-94; eadem, *Świadomość narodowa na Mazurach i Warmii w pieśni ludowej*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1962, nr 1, s. 316-334.

⁵¹ Władysław Ogrodziński, *Od Mazurskiego Instytutu Badawczego do Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2003, nr 2, s. 149.

i książek⁵², a zwieńczeniem jej dokonań są wspomnienia, będące rozrachunkiem z własną pracą na rzecz ratowania dziedzictwa bibliotecznego Warmii i Mazur oraz historycznego uświadamiania społeczeństwa⁵³.

Pisząc o naukowej stronie biografii Emilii Sukertowej-Biedrawiny, trzeba mieć świadomość ówczesnych realiów zarówno politycznych, jak i społecznych, a także organizacji nauki. Dzisiaj szybki dostęp do literatury w różnych językach, brak trudności w tłumaczeniach, szerokie usługi informacyjno-bibliograficzne bibliotek, znacznie przyspieszają i ułatwiają pracę. Kiedy Sukertowa-Biedrawina zaczynała pracę naukową w Olsztynie, nie miała żadnego z tych ułatwień. Literatury polskiej dotyczącej Warmii i Mazur właściwie nie było, a niemiecką trzeba było dopiero zgromadzić.

Tak więc nie można oceniać badaczki jedynie po publikacjach naukowych, ale też po szeroko zakrojonych kwerendach zarówno do badań własnych, a przede wszystkim dla innych naukowców i instytucji. Śmiało można ją nazwać – używając dzisiejszego języka naukowców – *researcherem*. Zresztą taką rolę powierzali jej historycy pracujący na uniwersytetach i ośrodkach badawczych poza regionem Warmii i Mazur. Dzięki tym poszukiwaniom, często wykonywanym w terenie, powiększał się także zasób biblioteczny i źródłowy Instytutu Mazurskiego. Do własnych prac naukowych sama tłumaczyła publikacje z języka niemieckiego. Tym samym wprowadzała do obiegu naukowego ustalenia niemieckich naukowców. Siłą rzeczy nie wszystkimi tematami można się było zająć. Duże znaczenie naukowe miało merytoryczne przygotowanie wystaw. To one spełniały rolę uświadamiającą znacznie bardziej niż teksty popularne w lokalnych gazetach, łączyły bowiem wizualizację źródeł (np. portret działacza, zdjęcie kościoła czy okładkę starego druku) z tekstem je omawiającym. Dyrektorkę Instytutu Mazurskiego pochłaniały

⁵² Zob. np. Emilia Sukertowa-Biedrawina, *Dorobek polskiej historiografii w latach 1945–1964 w zakresie dziejów Mazur i Warmii*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1965, nr 1, s. 47–80; eadem, *Materiały do dziejów walki hitlerowców z ruchem polskim na Mazurach i Warmii w latach 1933–1939*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1967, nr 1/2, s. 157–188; eadem, *Ze wspomnień redaktora „Komunikatów”*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1968, nr 2, s. 315–355, eadem, *Karty z dziejów Mazur. Wybór pism*, t. 2, Olsztyn: Pojezierze, 1972.

⁵³ Eadem, *Dawno a niedawno. Wspomnienia*, Olsztyn: Pojezierze, 1965.

też wykłady, których dała kilkaset. Do nich także musiała się merytorycznie przygotować.

Warto też uwzględnić inny element naukowca, a mianowicie kształcenie kadr. Co prawda E. Sukertowa-Biedrawina nie pracowała na etacie w żadnej szkole wyższej, ale przez prawie trzy lata prowadziła wykłady z historii Warmii i Mazur w Akademii Administracyjnej (Wyższej Szkole Prawno-Ekonomicznej) w Olsztynie. Jednak prawdziwymi uczniami byli późniejsi historycy, badacze regionalni – Hieronim Skurpski, Władysław Ogrodziński i Janusz Jasiński.

Mimo trudności organizacyjnych, finansowych i kadrowych przez kilka dziesięcioleci udało się Instytutowi Mazurskiemu, a tym samym jego dyrektorze/kierownicze, zrealizować większość założonych w statucie celów („a) podejmowanie i popieranie prac badawczych w zakresie stosunków kulturalnych, społecznych, historyczno-politycznych, gospodarczych, przyrodniczych i geograficznych pojezierza mazurskiego, b) popularyzowanie wiedzy o pojezierzu mazurskim”) i powierzonych zadań: („a) utrzymanie i prowadzenie biblioteki regionalnej i muzeum regionalnego, b) ogłaszanie konkursów na prace naukowe i artystyczne, c) udzielanie pomocy członkom w ich pracy naukowej i artystycznej, d) organizowanie i utrzymanie placówek badawczych, e) organizowanie i prowadzenie kursów, odczytów, instytucji popularyzujących wiedzę o pojezierzu mazurskim”)⁵⁴.

Należałoby więc odpowiedzieć pozytywnie na postawione we wstępie pytania. Emilia Sukertowa-Biedrawina prowadziła naukowe kwerendy i badania terenowe, podejmowała nowe tematy badawcze (Prusowie, arianie, starowiercy, postaci regionalne, spuścizna M. Kajki, bogactwa mineralne), publikowała swoje teksty (choć nieliczne) w naukowych czasopismach i monografiach, wydawała autorskie książki uwzględniające wyniki badań własnych, brała udział (w niewielu) konferencjach naukowych, ale wygłosiła kilkaset wykładów dla społeczeństwa i młodzieży. Hipoteza, że jej badania miały charakter naukowy, wydaje się więc (choć częściowo) udowodniona. Jednocześnie zdaję sobie sprawę, że temat nie został wyczerpany, albowiem analizy wymaga cała korespondencja

⁵⁴ AZIZ, 062.1, Statut „Instytutu Mazurskiego” w Olsztynie, Olsztyn, 9 lipca 1945 r., k. 5.

E. Sukertowej-Biedrawiny z wieloma historykami tamtego okresu przechowywana w zbiorach specjalnych Instytutu Północnego, a także egodokumenty przechowywane przez rodzinę w Olsztynie. Konieczne też byłoby przeanalizowanie źródeł z Archiwum Akt Nowych w Warszawie dotyczących Polskiego Towarzystwa Historycznego, którego częścią był Instytut Mazurski jako jego Stacja Naukowa.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Państwowe w Olsztynie

teczka: Stacja Naukowa Instytutu Zachodniego „Instytut Mazurski” w Olsztynie, sygn. 42/502/0.

Archiwum Zakładowe Instytutu Zachodniego im. Zygmunta Wojciechowskiego w Poznaniu:

teczka: Instytut Mazurski i Stacja Naukowa w Olsztynie 1948-1953, sygn. 062.1.

teczka: Plany pracy Instytutu 1948-1960, sygn. 010.1.

teczka: Korespondencja ogólna 1948 I kw., sygn. 021.10.

teczka: Korespondencja ogólna 1949, sygn. 021.14.

Zbiory Specjalne Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie:

Stacja Naukowa Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego). Sprawozdania 1948-1951, mps. ss. 117, sygn. R – 1228.

Ważniejsze publikacje Emilii Sukertowej-Biedrawiny będące wynikami badań własnych. *Bogactwa mineralne ziemi mazursko-warmińskiej*, „Ziemia” 1950, nr 7/8, s. 131-136; nr 10/11, s. 198-203.

Bojownicy o wolność i polskość Mazur i Warmii na przestrzeni siedmiu wieków, cz. 1, Olsztyn: Stacja Naukowa Instytutu Zachodniego. Instytut Mazurski, 1954.

Bracia polscy na ziemi mazurskiej. (Przyczynek do dziejów arian), „Przegląd Zachodni” 1949, nr 7-8, s. 40-68.

Dawno a niedawno. Wspomnienia, Olsztyn: Wydawnictwo Pojezierze, 1965.

Dorobek polskiej historiografii w latach 1945-1964 w zakresie dziejów Mazur i Warmii, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1965, nr 1, s. 47-80.

- Działdowszczyzna po Kongresie Wersalskim*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1957, nr 2, s. 71-81.
- Filiponi na ziemi mazurskiej*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1961, nr 1, s. 39-68.
- Helwing – „Pliniusz pruski z Węgorzewa” (1666-1748)*, „Przegląd Zachodni” 1950, nr 9/10, s. 364-369.
- Karty z dziejów Mazur. Wybór pism*, t. 1, Olsztyn: Pojezierze, 1961.
- Karty z dziejów Mazur. Wybór pism*, t. 2, Olsztyn: Pojezierze, 1972.
- Mapa historyczna bogactw mineralnych Pomorza Mazowieckiego*, „Przegląd Zachodni” 1950, nr 11/12, s. 555-558.
- Materiały do dziejów walki hitlerowców z ruchem polskim na Mazurach i Warmii w latach 1933-1939*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1967, nr 1/2, s. 157-188.
- Mogła Linki na cmentarzu olsztyńskim*, „Przegląd Zachodni” 1951, nr 11/12, s. 588-591.
- Polskie piśmiennictwo i szkolnictwo w Prusach Księżących w XVI-XVIII wieku*, w: *Z dziejów Warmii i Mazur*, red. Edward Martuszewski, Olsztyn: Pojezierze, 1958, s. 83-94.
- Świadomość narodowa na Mazurach i Warmii w pieśni ludowej*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1962, nr 1, s. 316-334.
- W obronie Michała Pogorzelskiego*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1957, nr 3, s. 182-188.
- Wesele mazurskie*, „Przegląd Zachodni” 1951, nr 3/4, s. 634-637.
- Wystawa Kopernika w Olsztynie otwarta w 403 rocznicę śmierci wielkiego astronoma polskiego. Katalog*, oprac. Emilia Sukertowa-Biedrawina, Olsztyn: Instytut Mazurski, 1946.
- Z historii badań regionalnych na Mazurach*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1957, nr 1.
- Zagadnienie gromadkarstwa na Mazurach. Przyczynek do dziejów „gromadek”*, „Przegląd Zachodni” 1950, nr 9/10, s. 272-283.
- Ze wspomnień redaktora „Komunikatów”*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1968, nr 2, s. 315-355.

Literatura dotycząca tematu

- Cieślak Tadeusz, *Emilia Sukertowa-Biedrawina*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1962, nr 3, s. 531-532.

- Domańska Ewa, *Metodologia praktyczna*, w: *Wprowadzenie do metodologii historii*, red. Ewa Domańska, Jan Pomorski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2022.
- Giżyńska Helena, *O przygodach i odkryciach pani Emilii Sukertowej-Biedrawiny, czyli jak powstała biblioteka Instytutu Mazurskiego*, „Bibliotekarz Olsztyński” 1972, nr 2, s. 15-18.
- Grygier Tadeusz, *15-lecie Instytutu Mazurskiego w Olsztynie*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1960, nr 3, s. 436-448.
- Grygier Tadeusz, *Jubileusz 40-lecia pracy Emilii Sukertowej-Biedrawiny dla kultury polskiej na Mazurach i Warmii*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1960, nr 1, s. 136-137.
- Jasiński Janusz, *10 lat pracy Stacji Naukowej Polskiego Towarzystwa Historycznego w Olsztynie*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1963, nr 3, s. 468-482.
- Jasiński Janusz, *Emilia Sukertowa-Biedrawina – działacz i pisarz*, „Bibliotekarz Olsztyński” 1972, nr 2, s. 7-15.
- Jasiński Janusz, *Olsztyńskie środowisko historyczne 1945-1997*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1998, nr 1, s. 87-95.
- Jasiński Janusz, *Z działalności Emilii Sukertowej-Biedrawiny*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1971, nr 2-3, s. 187-215.
- Koziello-Poklewska Bohdan, *Stacje Naukowe Polskiego Towarzystwa Historycznego. Dorobek i perspektywy*, w: *Polskie Towarzystwo Historyczne 1886-1986*, red. Stefan Krzysztof Kuczyński, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990, s. 127-143.
- Lewandowska Izabela, *Instytut Mazurski jako instytucja nauki. Postulaty badawcze. Kalendarium*, w: *Historia i pamięć. Studia z dziejów XX wieku*, red. Witold Gieszczyński, Wiesław Bolesław Łach, Karol Sacewicz, Olsztyn: Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, 2011, s. 95-113.
- Lewandowska Izabela, *Instytut Mazurski w Olsztynie w świetle źródeł Archiwum Zakładowego Instytutu Zachodniego w Poznaniu. Sytuacja organizacyjno-finansowa (1948-1953)*, „Przegląd Zachodni” 2022, nr 3, s. 217-232.
- Lewandowska Izabela, *Instytut Mazurski w relacji jego współtwórcy – Hieronima Skurpskiego*, „Echa Przeszłości” 2006, t. 7, s. 137-158.
- Lewandowska Izabela, *Problematyka Prusów w badaniach Instytutu Mazurskiego w Olsztynie w pierwszych latach powojennych*, „Pruthenia. Pismo poświęcone Prusom i ludom bałtyjskim” 2006, t. 1, s. 79-94.

- Lewandowska Izabela, *Wkład Jerzego Antoniewicza w organizowanie polskiej archeologii i nauki na Warmii i Mazurach po II wojnie światowej*, w: *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, cz. IX: *Krzewienie wiedzy*, red. Stanisław Achremczyk, Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych, 2005, s. 89-102.
- Lewandowska Izabela, *Zabezpieczanie zbiorów bibliotecznych w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej na terenie Warmii i Mazur*, w: *Zabytkowe zbiory biblioteczne w województwie warmińsko-mazurskim. Stan zachowania*, red. Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew, Danuta Konieczna, Olsztyn: Wojewódzka Biblioteka Publiczna, 2015, s. 12-36.
- Niechaj Pani blaskiem świeci. Wspomnienia o Emilii Sukertowej-Biedrawinie*, wstęp i oprac. Jan Chłosta, Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych, 1996.
- Ogrodziński Władysław, *Od Mazurskiego Instytutu Badawczego do Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2003, nr 2, s. 147-152.
- Ogrodziński Władysław, *Uwagi o genezie i organizacji Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego (1961-1968)*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1988, nr 1-2, s. 17-69.
- Olsztyńskie biografie literackie 1945-1988*, red. Jan Chłosta, Olsztyn: Towarzystwo Naukowe, 1991.
- Oracki Tadeusz, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla od połowy XV w. do 1945 roku*, Warszawa: Wydawnictwo Pax, 1983.
- Oracki Tadeusz, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, Warszawa: Wydawnictwo Pax, 1983.
- Sikorski Jerzy, *Kształtowanie się koncepcji i rozwój organizacyjny Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w latach 1960-1968*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1988, nr 1-2, s. 71-135.
- Sikorski Jerzy, *Współpraca środowisk humanistycznych Poznania i Olsztyna (1945-1955)*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2000, nr 3, s. 487-500.
- Sobieraj Sławomir, *Emilia Sukertowa-Biedrawina as a populariser of the poetry of Michał Kajka. A contribution to the reception of the poet*, „Prace Literaturoznawcze” 2019, nr 7, s. 163-183.
- Szostakowska Małgorzata, *Emilia Sukertowa-Biedrawina 1887-1970. Zarys biograficzny*, Olsztyn: Pojezierze, 1978.
- Tomkiewicz Roman, *Pięćdziesięciolecie Olsztyńskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1999, nr 1, s. 169-172.

Wilamowska Bożena, *Ku przestrodze – wyjątki ze wspomnień babci*, Działdowo: Towarzystwo Ziemi Działdowskiej, 2009.

Wrzesiński Wojciech, *Olsztyńskie regionalne badania historyczne 1945-1997*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1998, nr 1, s. 73-86.